

ЗНАЧЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено значення права інтелектуальної власності в межах суспільних відносин. В історичному розрізі відображено правові зміни щодо права особи здійснювати різні види інтелектуальної діяльності.

Ключові слова: інтелектуальна діяльність, інтелектуальна власність, право приватної власності, автор, авторське право, привілеї, творча діяльність, винаходи.

Переоцінити значення права інтелектуальної власності у сфері життєдіяльності людини важко. Майже кожен у своєму житті займався творчістю, можливо, професійно, а, можливо, так, для душі. Що стосується студентів, то кожен з них під час навчання працював над науковими дослідженнями, наприклад, курсовими роботами, індивідуальними завданнями, дипломними проектами, тим самим реалізуючи положення авторського права.

Право інтелектуальної власності було й залишається об'єктом пильної уваги науковців. Так, О.А. Підпригора, О.О. Підпригора, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова [1, с. 53; 13, с. 575], С.О. Довгий, В.С. Дроб'язко, В.О. Жаров, О.Д. Святоцький приділяли увагу результатам інтелектуальної і, передусім, творчої діяльності [2, с. 23–24].

Безперечно, право особи здійснювати різні види інтелектуальної діяльності є правом конституційним. Так, відповідно до ст. 54 Конституції України, громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [3].

Зважаючи на необхідність наявності знань з основ інтелектуальної власності у студентів, Міністерство освіти і науки України Наказом «Про запровадження у вищих навчальних закладах навчальної дисципліни “Інтелектуальна власність”» від 20.10.2004 р. № 811 запровадило з 2005/2006 навчального року у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації незалежно від їх підпорядкування і форм власності для студентів, які навчаються за освітньо-професійними програмами спеціаліста й магістра, навчальну дисципліну “Інтелектуальна власність” за рахунок вибіркової частини змісту освіти обсягом 36 годин із формою контролю у вигляді заліку [4].

Враховуючи зазначене, **метою статті** є висвітлення значення права інтелектуальної власності для суспільних відносин, використовуючи інформацію історичного характеру.

Історія відносин, пов'язаних із правом інтелектуальної власності, налічує тисячоліття, а правові відносини щодо цієї сфери є одними з найдавніших серед інших відносин, врегульованих нормами права.

Так, у період первісного ладу ретельно зберігалися й передавалися у спадок секрети добування вогню, створення зброї тощо. Слід зазначити, що в цей період регулятором відносин був формально не закріплений звичай.

За часів Античності не було будь-яких законів про права авторів і винахідників, але вже у Стародавньому Єгипті та Стародавній Греції існувало поняття літературної власності. Так, Аристофан неодноразово дорікав своїм суперникам за плагіат й одночасно сам часто використовував мотиви інших авторів. Філострат із Олександрії звинувачував Софокла в запозиченнях із трагедій Есхіла, а Есхіла – у запозиченнях у Фрніха [5, с. 7]. Ще одним яскравим прикладом регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності може бути випадок, який описано у VII книзі трактату Вітрувія “Про архітектуру”, де йдеться про літературні змагання, які відбувалися в Олександрії. Суддя змагань, граматик Аристофан, присудив нагороду аж ніяк не найкращому письменникові. На запитання про мотиви такого рішення Аристофан відповів, що всі інші учасники змагання надали точні копії творів інших авторів. Після цього всіх плагіаторів було вигнано з Олександрії [6, с. 9]. А в Афіській республіці існувало право на захист цілісності твору й заборона вносити до нього зміни [7, с. 24].

Ідея охорони об’єктів права інтелектуальної власності набуває свого розвитку разом із законодавчим закріпленням приватної власності в Римі, де було розроблено розгорнуту договірну систему. Саме тому тоді для видання творів уже була необхідною наявність згоди автора, між видавництвом і автором укладалися угоди про видання книг.

Отже, можна зробити висновок про те, що вже за часів Античності існувала потреба в регулюванні суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності, але на світанку людської цивілізації практично не було ні фактичних прав, ні юридичних документів на результати творчої діяльності.

В епоху Середньовіччя появи законів, пов’язаних з інтелектуальною власністю, передував досить тривалий період видачі привілеїв, які охороняли відносини в цій сфері. Перші привілеї щодо захисту видавничої справи було видано у 1357 р. в Лондоні гільдії переписувачів і художників-ілюстраторів на монопольне право видавництва, а також у 1491 р. у Венеції власникам друкарні Ратдольфу й Мануцію. В Англії у 1567 р. королева Єлизавета видала Гастінгсу привілеї на виключне право торгувати особливою тканиною “he could have the sole trade”. Дещо пізніше було видано привілеї Гумфрею на інструмент для виплення свинцю [8, с. 91]. Слід зауважити, що привілеї надавалися за особисті заслуги без будь-якої законодавчої регламентації порядку їх видачі. Система привілеїв, тобто монопольних прав, знавала дедалі більшої критики, автори й винахідники все активніше заявляли про свої права.

Тільки у XV–XVII ст. в Європі виникають закони, які охороняють права творчості. Охорона прав винахідників розпочалася вперше у Венеціанській республіці. 19 березня 1474 р. там було прийнято закон про монопольне право автора на використання свого винаходу протягом 10 років. У 1546 р. видано королівський указ, згідно з яким будь-який твір, що було надруковано в Англії, повинен мати відомості про автора й друкарня, містити дату опублікування. Взагалі Англія вважається першою країною, в якій об’єкти права інтелектуальної власності підлягали офіційній охороні. Так, ще у 1623 р. за правління короля Якова Стюарта було прийнято “Статут про монополії” [8, с. 10], яким визнавалося виключне й незалежне монопольне право автора на користування протягом 14 років вигодами та перевагами створеної й застосованої технічної новинки.

Першим значним положенням про авторське право вважають Статут Королеви Анни, прийнятий 10 квітня 1710 р.

У XVIII ст. законодавство Франції також передбачало охорону права інтелектуальної власності. Так, Людовик XVI видав у 1777 р. 6 ордонансів, які визнавали за авторами права на публікацію і продаж своїх творів. Пізніше декретами 1791 і 1793 рр. було встановлено право на використання твору й виключне право автора на відтворення своєї літературної праці [5, с. 26]. Серед німецьких держав Саксонія першою у 1694 р. прийняла закон про захист авторських прав. Саме тоді виникають перші федеральні закони Північно-Американських Сполучених Штатів щодо охорони книг, карт, вистав та інших форм творчості.

Щодо генезису правової охорони інтелектуальної власності в Україні, слід зазначити, що в різні часи діяли закони тих держав, до складу яких входили українські землі: Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Російської держави, Австро-Угорщини [7, с. 76–77].

Першими вітчизняними законодавчими актами у сфері інтелектуальної власності стали: Патентний закон Російської Імперії “Про привілеї на різні винаходи і відкриття у мистецтві та ремеслах” (1812 р.) і Цензурний статут (1828 р.) з окремою главою “Про складачів і видавців книг”.

Подальший розвиток законодавства у XIX ст. відбувався шляхом розширення переліку об’єктів охорони. Наприклад, у 1845 і 1848 рр. було визнано права на музичну й художню власність [6, с. 8]. Важливим етапом розвитку авторського права царської Росії стало прийняття у 1911 р. Закону “Положення про авторське право”, який був чинним і на території сучасної України.

Жовтнева соціалістична революція 1917 р. скасувала нормативні документи Російської імперії й оголосила намір будувати нове, соціалістичне право, в тому числі право інтелектуальної власності.

З 1917 р. по сьогодні у сфері формування законодавства із забезпечення права інтелектуальної власності можна виділити такі етапи:

1. 1917–1924 рр. Для цього поділу характерний занепад розвитку вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності.

2. 1924–1928 рр. Значним етапом розвитку інституту інтелектуальної власності стало прийняття двох нормативно-правових актів: 12 вересня 1924 р. ЦВК СРСР прийнято Положення про патенти на винаходи, згідно з яким патент знову стає єдиною формою охорони винахідницьких прав [9, с. 19], а у сфері охорони авторського права 30 січня 1925 р. – загальносоюзний Закон “Основи авторського права”, який набув досить широкого практичного застосування.

3. 1928–1961 рр. Цей етап відзначився прийняттям нового загальносоюзного Закону “Основи авторського права” (16 травня 1928 р.). Після набрання чинності цього Закону в усіх союзних республіках були прийняті республіканські закони. Так, 6 лютого 1929 р. постановою ЦВК і РНК УРСР затверджено перший український Закон “Про авторське право”. Щодо права промислової власності, то тут законодавець теж не стояв на місці. У 1931 р. Закон “Про патенти та винаходи” було замінено Положенням “Про винаходи і технічні вдосконалення”. За цей період законодавство про винаходи змінювалося ще двічі – у 1941 й у 1959 рр. Закон про промислові зразки 1924 р. скасували в 1936 р. Новий акт прийнято не було. Охорону промислових зразків здійснювали в межах законодавства про авторське право [8, с. 42].

4. 1961–1973 рр. Цей етап розпочався після прийняття у 1961 р. загальносоюзного Закону “Основи цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік”. Безумовно, перевагою цього нормативно-правового акта було те, що інститут інте-

лектуальної власності включено до складу цивільного законодавства, що збільшило його правове значення.

5. 1973–1991 рр. У цей період простежується активна участь держави в міжнародній охороні інтелектуальної власності. У зв'язку із цим виникає потреба вдосконалення національно-правового регулювання у сфері інтелектуальної власності. Для цього пропонувалося узгодити законодавство у сфері інтелектуальної власності з вимогами основних міжнародних конвенцій.

6. 1991 р. і дотепер. Після набуття Україною статусу самостійної держави й зорієнтованістю її на розвиток ринкових відносин виникла потреба у створенні власного законодавства у сфері інтелектуальної власності, приведенні його у відповідність до міжнародного законодавства. Цей період характеризується розширенням сфери системи охорони інтелектуальної власності, поступовою адаптацією національного законодавства до міжнародних норм.

Слід зазначити, що Конвенцією про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, прийнятою 14 липня 1967 р., вперше на законодавчому рівні було закріплено поняття “інтелектуальна власність”.

Остаточню термін “інтелектуальна власність” у сучасне українське законодавство було впроваджено після прийняття у 1996 р. Конституції України. Проте доктринальне розроблення поняття “інтелектуальна власність”, а також усвідомлення її сутності є ускладненим, враховуючи його неоднозначність, і потребує подальшого розроблення.

Висновки. Право інтелектуальної власності є тривалим у своєму існуванні, процес його зародження, становлення охоплює тисячоліття, а це свідчить про його необхідність та важливість для суспільних відносин. Масштабність права інтелектуальної власності у застосуванні відіграє значну роль як у сфері правовідносин, так і у сфері суспільних відносин узагалі.

Існують пропозиції щодо виокремлення зі сфери цивільного законодавства та систематизації законодавства у сфері інтелектуальної власності аж до створення власного нормативно-правового акта у вигляді кодексу, який би закріпив чіткі положення стосовно інтелектуальної власності. В будь-якому випадку на сьогодні існує потреба в удосконаленні процесу правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, а це, у свою чергу, потребує плідної, спільної, активної діяльності представників наукової та практичної сфер діяльності.

Список використаної літератури

1. Право інтелектуальної власності : [підручник для студентів вищих навчальних закладів] / за ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. – К. : Ін Юре, 2002. – 624 с.
2. Інтелектуальна власність як джерело якісного розвитку: загальний огляд для малих і середніх підприємств / [за ред. М.В. Паладія]. – К., 2003. – 237 с.
3. Конституція України від 20.07.1996 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>.
4. Про запровадження у вищих навчальних закладах навчальної дисципліни “Інтелектуальна власність”: Наказ від 20.10.2004 р. № 811 [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.979.0>.
5. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект : [монографія] / Р.Б. Шишка. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 368 с.
6. Верховолетов М.А. Интеллектуальная собственность как теоретико-правовая категория : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 “Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве” / М.А. Верховолётов. – М., 2005. – 27 с.

7. Дозорцев В.А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. ст. / В.А. Дозорцев. – М. : Статут, 2003. – 416 с.
8. Дроб'язко В.С. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / В.С. Дроб'язко, Р.В. Дроб'язко. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 512 с.
9. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність : підручник / В.Д. Базилевич. – К. : Знання, 2006. – 413 с.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2013

Ильина В.Н. Значение права интеллектуальной собственности: исторический аспект

В статье представлено значение права интеллектуальной собственности в рамках общественных отношений. В историческом разрезе отображены правовые изменения относительно права личности осуществлять различные виды интеллектуальной деятельности.

Ключевые слова: интеллектуальная деятельность, интеллектуальная собственность, право интеллектуальной собственности, автор, авторское право, привилегии, творческая деятельность, изобретения.

Ильина V. Value of right of intellectual property rights: historical aspect

The right to intellectual activity is a constitutional right. Learning the basics of intellectual property required by applicable national law. Intellectual property still appears in the primitive society – the secrets of making fire and building weapons were kept secret. Such relations are governed by custom.

During antiquity arises the concept of literary property and the concept of plagiarism. The idea of protection of property rights Predictive develops together with fixing the rights of private property in Rome.

In the Middle Ages, long-term intellectual property regulated privilege.

Only in the XV–XVII century Europe pass laws that protect the rights of creativity. The first important provision about copyright is considered to be the Statute of Anne.

In Ukraine relations in the field of intellectual property regylirovalis the laws of those states, which included the Ukrainian lands: the Grand Duchy of Lithuania, the Polish-Lithuanian Commonwealth, and the Russian State, Austro -Hungary.

The first domestic legislation in the field of intellectual property are: the Patent Law of the Russian Empire “ On the privileges for various inventions and discoveries in the arts and crafts “ and censorship statute with a separate chapter “On the compiler and publisher of books”.

Following the acquisition of Ukraine the status of an independent Ukraine is an active participant in the international relations of intellectual property protection

For the first time in law was enshrined the concept of “intellectual property “ the Convention Establishing the World Intellectual Property Organization.

Finally, the term “intellectual property” in the current Ukrainian legislation was introduced after the adoption of the Constitution of Ukraine.

Key words: Intellectual activity, intellectual property, intellectual property rights, author, copyright, creative activity, privilege, invention.